

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Studijní program: Filologie

Studijní obor: Románské jazyky

Mgr. Dana Kratochvílová

**Španělská modalita z pohledu vztahů
mezi modálními významy**

**Spanish Modality from the Point
of View of Relationships among Modal
Meanings**

Školitel: doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

2014

Anotace

Práce se zabývá španělskou modalitou. Teoretickým východiskem zkoumání je koncepce modality představená a vypracovaná prof. Bohumilem Zavadilem (1968; 1975; 1979a; 1979b; 1980; 1995; Zavadil – Čermák: 2008; 2010), která se nám po popis španělského systému jeví jako optimální. Zavadilova teorie rozděluje modalitu do několika okruhů, tzv. modálních významů (MV). Cílem našeho zkoumání nejsou tyto okruhy samy, nýbrž oblasti, v nichž dochází k plynulému přechodu mezi dvěma modálními významy, případně spolu dva MV koexistují v rámci jedné výpovědi. Tyto oblasti nazýváme *šedými zónami*. Práce je rozdělena do osmi kapitol (včetně úvodu a závěru), přičemž v každé části je zkoumán jiný aspekt vztahu mezi MV. Kapitola poslední shrnuje závěry, k nimž jsme během psaní práce dospěli.

Úvod

V úvodní části práce představujeme cíle naší práce a stručně popisujeme metody, jejichž pomocí chceme těchto cílů dosáhnout. Zaměřujeme se na různé druhy vztahů mezi modálními významy, které se snažíme blíže popsat, a představit tak některé aspekty španělské modalily z nového úhlu pohledu.

V průběhu práce se na řadě míst odvoláváme na data z jazykového korpusu. Pracujeme primárně s korpusem *InterCorp*, který se nám pro naše účely jeví jako nástroj nejvhodnější, neboť umožňuje zadávání složitějších dotazů a poskytuje jazykový materiál pro kontrastivní studie, které porovnávají situaci ve španělštině s dalšími jazyky. Součástí úvodní kapitoly je popis použitého korpusu i cíle, které prostřednictvím korpusové analýzy sledujeme.

Nejrozsáhlejší část této kapitoly je věnována teoretickému úvodu do problematiky studia modalily. Tato oblast je velmi rozsáhlá a těší se značnému zájmu lingvistů. Množství prací, které se jí (z různých úhlů) zabývají, poskytuje na jedné straně rozsáhlé pole podnětů, na straně druhé však vede k velké terminologické nejednotnosti.

V rámci úvodní kapitoly představujeme několik teoretických přístupů ke zkoumání modalily. Pozastavujeme se u pojetí vycházejících především z logické interpretace této kategorie (viz např. Lyons: 1986 [1977]; Kratzer: 1991; Portner: 2009; González Vázquez: 2002; Declerck: 2011). Konstatujeme, že způsob, jakým tito autoři pohlíží na kategorii

modality, se od způsobu, jímž tuto kategorii chápeme my, zásadně odlišuje, neboť v jejich pojetí není dáván dostatečný prostor roli mluvčího a jeho způsobu prezentace dějů. V našem přístupu je modalita jazyková od modality logické přísně oddělena, bráníme se přejímání termínů z oblasti modální logiky, neboť ty začasté vedou v oblasti jazykové k dezinterpretacím. Otázky pravdivostních podmínek výroků, které jsou důležitou součástí modality logické, jsou pro nás nerelevantní. Naše analýzy se zaměřují pouze na postoj **mluvčího** k obsahu výpovědi, a jeho roli tak chápeme jako zcela zásadní.

Samostatná podkapitola je věnována rozsáhlému rozboru koncepce modality představené v díle *Mood and Modality* F. R. Palmera (1986; 2001), která má na studium této oblasti zásadní vliv. Analyzujeme přístup k modalitě, který autor nabízí v prvním vydání z r. 1986, a skrze jeho aplikaci na jazykový materiál španělštiny, italštiny, rumunštiny a angličtiny hledáme odpověď na otázku, zda je toto pojetí vhodné pro zkoumání modality jednoho konkrétního jazyka. Docházíme k závěru, že univerzalisticky pojatá koncepce není pro popis situace v románských jazycích vhodná, neboť není schopná brát v potaz specifika těchto jazyků a nenabízí dostatečně přesnou terminologii, která by byla schopna popsat jejich modalitu do hloubky. Pro popis situace ve španělštině se nám tak jeví jako ideální koncepce Zavadilova (Zavadil: 1968, 1975, 1979a, 1979b 1980, 1995; Zavadil – Čermák: 2008, 2010), která se zaměřuje pouze na španělštinu, a je tak schopna přesně popsat i velmi specifické rysy její modality.

V další části úvodní kapitoly je stručně představena tato koncepce, z níž teoreticky vychází celá práce. Zavadilovo pojetí rozděluje oblast modality na několik modálních významů: modální význam reálný (MVR), modální význam potenciální (MVP), modální význam volní (MVV), modální význam hodnotící (MVH) a modální význam tázací (MVT). Předmětem našeho zájmu jsou oblasti jejich vzájemného prolínání a ovlivňování.

Závěr této části je věnován shrnutí prostředků, které mohou ve španělštině vyjadřovat modalitu. Uvádíme zde přehled suprasegmentálních, lexikálních, morfologických, (hyper)syntaktických a pragmatických způsobů vyjadřování této kategorie s ohledem na to, jakou pozici zaujímají v rámci španělské modality. Naše zkoumání pak nadále omezujeme pouze na prostředky lexikální (modální slovesa, plnovýznamová slovesa a adverbia, pro které používáme souhrnný termín *modalizátory*) a prostředky morfosyntaktické (slovesné způsoby). Z hlediska syntaktického se zaměřujeme na problematiku souvětí přímo modálních, souvětí nepřímě modální ze zkoumání vyřazujeme, neboť v nich může docházet k formalizaci používání slovesných způsobů a k narušení vztahů mezi modálními významy (viz Zavadil – Čermák: 2010, s. 266-270).

Modální význam reálný → modální význam potenciální

První typ vztahu mezi MV, jemuž je věnována pozornost, je vztah mezi MV reálným a MV potenciálním. Tento pojmáme jako vztah graduální, který se realizuje na ose. Obdobné škálové chápání přechodů mezi jistotou a nejistotou je v pracích věnujících se modalitě relativně časté, srov. např. Lyons (1986 [1977], s. 800), Kratzer (1991, s. 643-645), v souvislosti se španělštinou např. Kovacci (1992, s. 160), Haverkate (2002, s. 58). My zobrazujeme vztahy mezi MVP a MVR prostřednictvím číselné osy, která se nám jeví jako dobrý nástroj pro jejich ilustraci.

V rámci kapitoly navrhujeme metodologii, která má pomoci co nejpřesněji určit pozici konkrétní výpovědi s MVP či MVR na této ose. Při jejím určování bereme v úvahu dva faktory – volbu konkrétního lexikálního výrazu potenciálnosti (LP) či reálnosti (LR) a následnou volbu slovesného způsobu. Obhajujeme názor, že ve výpovědích vyjadřujících modální význam potenciální je otázka volby modu silně provázaná s konkrétním LP. Existují výrazy potenciálnosti, které vyžadují následné užití subjunktivu téměř vždy (např. *dudar*), výrazy, které umožňují uplatnění subjunktivu i indikativu (*quizá, probablemente*), i výrazy, které (ve svém kladném tvaru) vyžadují následné užití indikativu (*pensar*).

Chápeme subjunktiv jako modus kongruenční, jenž v těchto případech kongruuje se sémem potenciálnosti, který jednotlivé LP obsahují. Výrazné rozdíly ve volbě diktálního modu po různých LP naznačují, že míra potenciálnosti těchto výrazů musí být odlišná. Neexistuje podle nás důvod, proč by užití subjunktivu mělo být považováno za *a priori* příznakové. Příznakově chápeme tento modus pouze tehdy, je-li ho užito po LP, které preferují nekongruenční indikativ (např. *posiblemente, creer*). V těchto situacích můžeme hovořit o posílení potenciálnosti prostřednictvím uplatnění subjunktivu. V případech, kdy je subjunktiv gramatikami vyžadován či preferován a mluvčí ho užívají standardně, jedná se pouze o kongruenci, která na míru potenciálnosti žádný vliv nemá. Podobně může být chápáno jako příznakové užití indikativu v konstrukcích, které se častěji objevují se subjunktivem (např. věty uvozené *quizás, no creer*). Rolí tohoto nekongruenčního modu je pak v těchto případech příznakové oslabení potenciálnosti výpovědi.

Pro nalezení pozice, která konkrétním výpovědím náleží na ose, je tak nutné určit míru potenciálnosti jednotlivých LP (tuto označujeme jako *p*). Otázka následné volby modu (tento faktor označujeme jako *m*) je vzhledem k volbě LP až druhotná a má vliv pouze tehdy, užije-li mluvčí slovesného způsobu, jenž je v daném kontextu příznakový.

Pro určení míry p jednotlivých modalizátorů je využito jazykového korpusu, na němž zkoumáme frekvenci užití subjunktivu / indikativu po LP *quizá(s), tal vez, posiblemente, probablemente, acaso, seguramente, parece que, puede (ser) que, es posible que, es probable que, creo que, supongo / supongamos que, (me) imagino / imagínate que, intuyo que, presumo que, (me) sospecho que, no estoy seguro (de) que, no digo / estoy diciendo que, no creo que, no me parece que, no sabía que, dudo (de) que a no dudo (de) que*. Naše analýza bere v úvahu idiolekt konkrétních mluvčích i oblast, z níž pocházejí (Španělsko, Latinská Amerika).

Výsledky jasně dokazují, že ve většině případů existuje po konkrétním LP preference k užívání jednoho slovesného způsobu. Důkladná zkoumání konstrukcí, v nichž je užito příznakového slovesného modu, pak dokazují, že rozhodujícím faktorem pro jeho volbu je právě míra (ne)reálnosti, již chce mluvčí vyjádřit. Tato analýza tak umožňuje roztřídit zkoumané LP do tří skupin, jimž odpovídají tři intervaly na ose:

- 1.) LP, které v kladném tvaru neumožňují užití subjunktivu (*pensar*) – interval (0;1>
- 2.) LP, které preferují následné užití nekongruenčního indikativu při současné možnosti užití subjunktivu (*parece que*) – interval (1;2>
- 3.) LP, po nichž převládá užití subjunktivu (*no creo que*) – interval (2;3>

Výslednou pozici na ose lze ovlivnit pouze prostřednictvím užití příznakového slovesného způsobu, tj. subjunktivu v případě LP z druhé skupiny, který danou výpověď posouvá do intervalu následujícího, případně indikativu v případě LP ze třetí skupiny, který konstrukci přesune do intervalu (1;2>.

Závěr kapitoly obsahuje shrnutí problematiky vztahu mezi MVR a MVP, který je jiné povahy než ostatní zkoumané šedé zóny, neboť reálnost je zrcadlovým obrazem potenciálnosti, a oba MV jsou tedy protikladné. Toto je odlišuje od ostatních MV, které se mohou v rámci jedné výpovědi objevovat společně. V této části dále představujeme konkrétní příklady zobrazení španělských výpovědí na ose s použitím námi navrhované metodologie, což umožňuje ilustrovat názorně vztahy mezi MVR a MVP.

Modální význam potenciální → modální význam hodnotící

V této kapitole analyzujeme možnosti současného vyjádření osobního hodnocení a potenciálnosti (MVH + MVP). Konkrétně se zaměřujeme na konstrukce se slovesy *esperar*

a *temer(se)*, které v sobě kombinují nejistotu o realizaci děje spolu s jeho pozitivním či negativním hodnocením.

Sloveso *esperar* podrobujeme korpusové analýze, která ho zkoumá z několika úhlů. Při vyhledávání se zaměřujeme na samotné španělské konstrukce a snažíme se určit, jaký vliv má současná přítomnost sémů potenciálnosti (*p*) a hodnocení (*h*) na volbu modu po tomto slovese a se kterým z modálních významů se primárně realizuje modální kongruence. Zajímají nás také české protějšky *esperar* a to, zda dokáží reflektovat významové rozdíly rozpoznatelné ve španělštině díky diktální opozici indikativ / subjunktiv. Vyhledávání doplňujeme o kontrastivní analýzu anglicko-španělskou, která zkoumá, jaká anglická slovesa byla do španělštiny přeložena pomocí *esperar* a jaký modus po něm španělští překladatelé použili. V rámci těchto analýz nás zajímají především systémové protějšky zkoumaného slovesa, otázky translatické povahy (např. vliv jazyka originálu na jazyk překladu) ponecháváme stranou.

Zkoumání nás přivádějí k závěru, že sémem, který v analyzovaných konstrukcích převládá, je sém potenciálnosti. Analýza jazykového materiálu dokazuje, že tento není možné z konstrukcí eliminovat zcela, na rozdíl od sému osobního hodnocení, který některé zkoumané konstrukce s tímto slovesem postrádaly. Subjunktiv se ve vedlejší větě objevoval i tam, kde byla míra *h* velmi nízká (či dokonce nulová), a to díky míře potenciálnosti, již propozice obsahovala. Na druhé straně konstrukce, které se vyznačovaly vyšší mírou MVH, ale zároveň nízkou potencialitou, preferovaly v diktu nekongruenční indikativ.

Na základě tohoto zjištění je možné konstatovat, že tradičně uváděné školské překlady *doufat / hope* pro španělské *esperar* + subjunktiv a *čekat, očekávat / wait, expect* pro *esperar* + indikativ jsou velmi zavádějící a neodrážejí věrně situaci ve španělštině (ostatně i analýza českých a anglických respondentů zkoumané konstrukce ukázala, že frekvence užívání těchto sloves není závislá na volbě modu po *esperar*). Tyto protějšky navádějí k předpokladu, že významový rozdíl mezi užitím subjunktivu / indikativu po tomto slovese se odehrává právě v rovině míry *h*, což však naše analýzy vyvrátily.

Následné zkoumání slovesa *temer(se)* přineslo obdobné závěry, jaké bylo možno učinit v případě *esperar*. Také zde byla modální kongruence ve srovnání s LP slovesné povahy, které neobsahují sém hodnocení, výrazně pevnější. Subjunktiv nicméně i zde kongruoval primárně s potenciálností, již nebylo možné z výpovědi zcela odstranit, v případě jejího potlačení se však ve vedlejší větě objevoval indikativ, a to bez ohledu na míru *h*.

Roli, již sém hodnocení hraje v těchto konstrukcích, přirovnáváme tedy k úloze negace ve výpovědích s MVP. Oba mají společnou schopnost posílit modální charakter výpovědi,

a otevřít tak širší prostor uplatnění kongruenčního slovesného způsobu, samy o sobě však tuto kongruenci nevytvářejí.

Modální význam hodnotící → modální význam volní

Zde jsou předmětem našeho zájmu konstrukce s modálním významem volním (MVV), a to z hlediska současné přítomnosti MV hodnotícího. Oba MV jsou velmi úzce propojeny, neboť každé vyjádření vůle musí v sobě obsahovat i emocionální hodnocení události, která je jejím předmětem.

V pracích, v nichž je věnována pozornost španělské modalitě, je možné nalézt celou řadu pokusů o klasifikaci lexikálních výrazů vůle (LV) – srov. např. Hengeveld (1988), Haverkate (1976), Sastre Ruano (1997), Ridruejo (1999), RAE (2009). Tyto však berou v úvahu především postavení mluvčího vůči adresátovi vůle, případně míru direktivnosti jednotlivých LV. Zavadil třídí tyto výrazy i z hlediska přítomnosti / absence adresáta, eventuálně původce vůle (srov. např. Zavadil – Čermák: 2010). Klasifikace, jež by se soustředila na hodnotící aspekt jednotlivých LV, pokud je nám známo, neexistuje.

V této kapitole tedy představujeme třídění vlastní, které vychází právě z míry *h*, již konkrétní LV obsahují. Zároveň se snažíme poukázat na roli, již tato míra hraje při jejich volbě.

Naše pozorování, která jsou opět doprovázena materiálem získaným z jazykového korpusu, nás přivádějí k závěru, že míra osobního hodnocení, hraje v rámci vyjadřování vůle důležitou roli, v některých případech je dokonce rozhodujícím faktorem při volbě konkrétního LV. Tento závěr nám zároveň slouží ke zdůraznění místa, jež emocionalita zastává v rámci modalit jako takové. Zastáváme názor, že vyjadřování osobního hodnocení je důležitou složkou španělské modalit, od níž při jejím zkoumání není možné abstrahovat.

Modální význam volní → modální význam tázací

Modální význam volní a modální význam tázací jsou spolu opět velmi úzce propojeny. Sém vůle je inherentní složkou MVT, neboť každá otázka obsahuje v sobě zároveň i žádost či přání dozvědět se nějakou informaci (*¿Quién eres? ≈ Quiero saber quién eres*).

V této části práce se zaměřujeme na specifický typ tázacích výpovědí, které obsahují vícenásobné posílení vůle. Jedná se o otázky uvozené slovesem *poder*. Toto modální sloveso

je v Zavadilově koncepci definováno jako prostředek vyjadřování MV potenciálního možnostního. Pro nás stojí na pomezí mezi MVP (vyjádření možnosti, příležitosti – *puede hacerlo* ≈ *tiene la capacidad para hacerlo / es posible que lo haga*) a MVV (vyjádření svolení – *puede hacerlo* ≈ *tiene el permiso para hacerlo / no está prohibido que lo haga*). Jak přesvědčivě ukazuje Silva-Corvalán (1995), konkrétní interpretace daného užití tohoto modálního slovesa je často velmi obtížná a v praxi dochází k prolínání obou MV.

Tázací výpovědi uvozené tímto slovesem jsou specifické tím, že je často možné je interpretovat jako zdvořilé žádosti, nikoli jako skutečné otázky (*¿Puedes ayudarme?* ≈ *Ayúdame, por favor*). Cílem našeho zkoumání, k němuž byl opět využit jazykový korpus, je zjištění, zda (s výjimkou konkrétní komunikační situace) existují faktory, které by posluchači pomohly výpověď správně interpretovat a přiměřeně na ni zareagovat.

Výchozí typologie analyzovaných konstrukcí je tato:

A - Zdvořilá žádost (převládá MVV):

¿Puedes ayudarme? ≈ *Ayúdame, por favor*.

B - Dotaz na schopnost / možnost (převládá MVT):

poder má význam „být schopen něco udělat / mít možnost něco udělat“:

¿Puedes ayudarme? ≈ *¿Estás capacitado para ayudarme?* / *¿Hay algo que te impida ayudarme?*

C - Dotaz na svolení (MVT a MVV jsou v rovnováze):

¿Puedo hacerlo? ≈ *¿Tengo el permiso para hacerlo?*

D - Dvojitá interpretace (MVT a MVV jsou v rovnováze):

¿Puedes ayudarme? ≈ *¿Estás capacitado para ayudarme?* + *Ayúdame, por favor*.

Výsledky korpusové analýzy naznačují, že interpretační typy, které jsme zkoumali, nejsou uplatňovány zcela náhodně. Rozbor jazykového materiálu nás přivádí ke konstatování, že jsou výrazně provázané se slovesnou osobou a časem verba *poder* a se sémantikou plnovýznamového slovesa (infinitivu), který za ním následuje. Jako příklad může sloužit sloveso *resistir*, které se pojilo s typem B „dotaz na schopnost / možnost“, a to bez ohledu na slovesnou osobu modalizátoru *poder*. Slovesa vyjadřující nějakou fyzickou či duševní činnost / schopnost (jako *conseguir*, *imaginar*, *ir(se)*, *sentarse*, *ver*) poměrně jednoznačně implikovala interpretační typy B a C, k určení konkrétního výkladu pak posloužila slovesná osoba verba *poder* (první osoba se převážně pojila s typem C, u ostatních osob převládal typ B), případně slovesný čas.

Z hlediska vztahů mezi modálními významy je však pro nás důležité ještě jiné zjištění. Zkoumání korpusového materiálu odhalila velmi vysokou frekvenci výskytu interpretačního typu D. Takto jsme označovali každý výskyt, kde nebylo možné jednoznačně rozhodnout, zda mluvčí vyjadřuje žádost, nebo se dotazuje. Zajímavé však je, že ve většině případů se nemožnost určit jeden z nabízených výkladů nedala připsat nedostatečnému kontextu. Analyzované výpovědi dvě interpretace obsahovaly záměrně. Srov. např.:

Partiendo de que no sé qué demonios es esa Fortaleza de la que habla, ¿puede decirme de forma inteligible por qué se nos retiene aquí?

Pareció rebuscar en su memoria hasta dar con un registro vulgar:

—Digamos que saben ustedes demasiado. ¿Le parece esto lo suficientemente inteligible?—

(ÚČNK – InterCorp. Cit. 14.05.2014. Pablo Tusset – *Lo mejor que le puede pasar a un cruasán*. Podtrženo autorkou práce).

Konstrukci *¿puede decirme de forma inteligible por qué se nos retiene aquí?* je zde možné vykládat dvojím způsobem:

1. *Díganos por qué se nos retiene aquí* – žádost (MVV).
2. *¿Es capaz de decirnos de forma inteligible por qué se nos retiene aquí?* (*¿Existen motivos inteligibles para nuestra retención?*) – dotaz na schopnost (MVP).

Oba typy výkladu se ve výpovědi se objevují společně, čemuž odpovídá i reakce adresáta: mluvčí reaguje na implicitní žádost *Díganos por qué se nos retiene aquí* (*Digamos que saben ustedes demasiado*) a zároveň odpovídá na dotaz, zda je schopen formulovat důvody zadržení srozumitelně (*¿Le parece esto lo suficientemente inteligible?*).

Toto zjištění nás tedy opět přivádí ke konstatování, že prolínání několika MV v rámci jediné výpovědi je v jazyce jevem zcela přirozeným, který se objevuje se na všech jeho rovinách, a mluvčí i adresáti jsou s ním (byť nevědomě) schopni velmi dobře operovat.

Modální význam tázací → modální význam potenciální

V této části pokračujeme ve zkoumání specifických typů španělských tázacích vět. Pozornost přesouváme k otázkám uvozeným probabilitivem, který je morfologickým vyjádřením MV potenciálního probabilitivního (typ: *¿Estará en casa?*).

V souvislosti s tímto typem výpovědi bývá zmiňováno, že je mluvčí často formulují pouze za účelem vyjádření své nejistoty, aniž by je směřovali ke konkrétnímu adresátovi, od něž očekávají odpověď. Naše zkoumání se proto zaměřují na interpretaci těchto konstrukcí z hlediska toho, zda na ně mluvčí požaduje nějakou reakci, či nikoli. V prvním případě používáme termínu *apelová otázka*, který reflektuje typ sému vůle, jenž tyto otázky obsahují (vůle pojatá apelově). Pro typ druhý volíme termín *neapelová otázka*, který opět odráží fakt, že sém vůle obsažený v dané tázací výpovědi není nenamířený ke konkrétní osobě, která by tuto vůli měla splnit (vůle pojatá neapelově). Zkoumání situace ve španělštině jsou doplněna o stručné kontrastivní studie španělsko-české a španělsko-katalánské, jejichž cílem je nalezení systémových protějšků analyzovaných konstrukcí v těchto jazycích. Tímto způsobem se snažíme nalézt odpověď na otázku, jak působí prostředí MV tázacího na MV potenciální probabilitivní.

Ze zkoumání vyplynulo, že otázky uvozené paradigmatem *hablará* skutečně preferují neapelovou interpretaci. V češtině byly jejich častými protějšky deliberativní otázky typu *Že by to byl pošták?*, případně byla potenciálnost v konstrukci signalizována lexikálně. V katalánštině, kde je pozice probabilitivu oproti španělštině slabší, konkurovala paradigmatu *hablará* modální opisná vazba se slovesem *deure*.

Analýzy jazykového materiálu poukázaly na specifické postavení tohoto typu tázacích konstrukcí ve španělštině. Konstatujeme, že probabilitiv zde plní poněkud jinou funkci než ve výpovědích oznamovacích. Sém „domnělost“ / „probabilitivnot“ je v těchto případech oslaben a je nahrazen sémem „dubitativnot“. Funkcí tohoto slovesného způsobu je upozornit na dubitativní charakter otázky, což má v komunikaci za následek, že další účastníci rozmluvy nemají potřebu na položenou otázku reagovat. Slovesný tvar je přitom často základním rozlišovacím prvkem mezi otázkou apelovou a neapelovou (v mluveném projevu bychom mohli uvažovat ještě o změnách v intonaci).

Pro realizaci paradigmatu *hablará* v tomto typu tázacích vět proto navrhuje termín *dubitativ*, který charakterizujeme jako morfologické vyjádření MV potenciálního dubitativního.

Z hlediska vztahů mezi modálními významy pak konstatujeme, že prostředí MV tázacího působí na MV potenciální (konkrétně na jeho podtyp MVP probabilitivní) a upravuje některé z jeho významových složek. Výskyt dubitativu, tj. jednoho z morfologických vyjádření MV potenciálního, současně mění charakter otázky, konkrétně volní složky MV tázacího, a transponuje ji z prostředí otázek apelových do oblasti tázacích výpovědí neapelových.

Korpusová analýza ukázala, že tato souhra nemusí nastat za všech okolností, neboť zdaleka ne všechny otázky uvozené paradigmatem *hablará* bylo pochopitelně možné chápat jako neapelové. Zkoumání navíc často neumožnila rozlišit, zda tento slovesný tvar vystupuje v roli indikativu futura, či prézentu / futura probabilitivu (temporální význam [+ fut] a modální význam [+ probab] se v praxi často prokázaly jako neodlučitelné). Tento typ vzájemného ovlivnění MVT a MVP probabilitivního je však zároveň v současném jazyce relativně pevně zakotven. Analýzy tak nepřímou poukázaly také na významné postavení probabilitivu ve španělštině. Tento slovesný způsob je dnes již plně začleněn do modálního systému tohoto jazyka, v němž vykonává důležitou úlohu. Zastáváme tedy názor, že hovořit v souvislosti s užitím paradigmatu *hablará* pro vyjádření probabilitivnosti či dubitativnosti o přeneseném užití futura není vhodné, a termíny typu *futuro epistémico* či *futuro de conjetura* tak pro španělštinu nejsou ideální.

Modální význam potenciální → modální význam volní

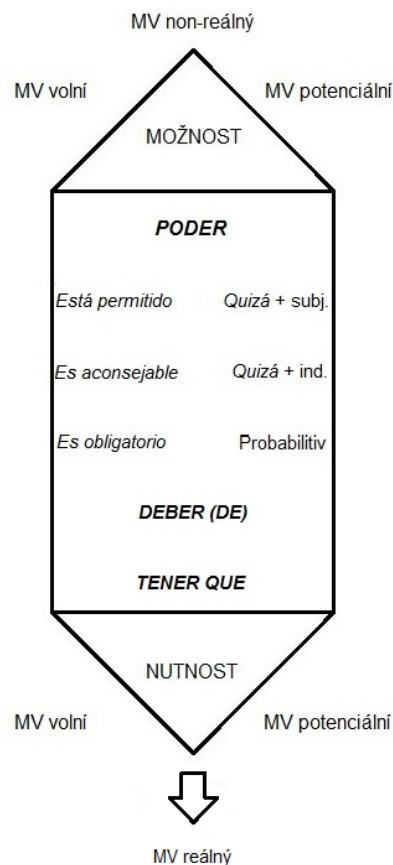
Posledním typem vztahu, jemuž byla věnována pozornost, byly přechody mezi MVP a MVV. Současné působení těchto dvou modálních významů je možné nejlépe pozorovat v konstrukcích se španělskými modálními slovesy (MS) *poder*, *deber (de)* a *tener que*. Tato mohou vystupovat v roli markerů MV potenciálního i MV volního.

Východiskem pro tuto dvojí možnou interpretaci je sém „non-reálnost“, který je společný MVV i MVP a v těchto případech prezentuje propozici jako teoreticky možnou, nikoli však jistou. Analýza zkoumaných MS ukázala, že interpretace potenciální a volní jsou spolu paralelní. MS vyjadřující v rámci MVP vysokou míru pravděpodobnosti (*tener que* a *deber de*) vyjadřují zároveň vysokou míru nutnosti v interpretaci volní (hovoříme o MV volním nutnostním a MV volním záhodnostním). Sloveso *poder* ve své volní interpretaci prezentuje propozici jen jako teoreticky dovolenou, nikoli však nutnou. Také v rámci MV

potenciálního vyjadřuje pouze teoretickou možnost (MV potenciální možností) spolu s relativně vysokou mírou nejistoty, co se následné realizace propozičního děje týče.

Konstatujeme současně, že tento paralelismus má své kořeny v samotné podstatě pojmů jako „vůle“ a „možnost“. Vysoká míra pravděpodobnosti je v případě *tener que* a *deber* v jejich potenciální (epistémické) interpretaci dána i jejich volním výkladem (tj. existence určitých podmínek, jejichž následkem je **nutnost** realizace – srov. Gómez Torrego: 1999, s. 3348). Tento vztah pak pochopitelně platí i obráceně, tj. každá povinnost / nutnost v závislosti na tom, nakolik je silná, ústí do vyšší či nižší míry jistoty. *Puedes conducir* ve své volní interpretaci prezentuje diktální děj jen jako teoreticky dovolený, a tudíž v praxi nejistý, *Tienes que conducir* implikuje nutnost realizace diktální propozice, což vede ke zvýšené pravděpodobnosti, že k ní skutečně dojde.

Schematicky tedy vztahy reprezentujeme takto:



Obrázek 1: *MV non-reálný* → *MV non-reálný*

Jak vyplývá z tohoto schématu, modální slovesa tvoří v našem pojetí kostru škály mezi možnostmi a nutnostmi, a jsou tedy důležitou součástí španělské modality, v žádném případě však není možné je s ní ztotožňovat. Modální slovesa reprezentují pouze základní rámec, další

modální diferenciaci je ve španělštině vyjadřována pomocí slovesných způsobů a lexikálních prostředků, které umožňují bližší sémantické odstínění různých postojů mluvčího.

Závěry

Poslední část práce je věnována shrnutí závěrů. Můžeme říci, že zkoumání šedých zón přechodu mezi MV se ukázalo jako velmi důležité pro bližší pochopení vztahů, jež panují uvnitř španělského modálního systému. K vzájemnému ovlivňování dvou MV přitom docházelo napříč celou španělskou modalitou a na různých úrovních jazyka. Jedná se tedy o problematiku, již není v žádném případě možné označit za marginální. Naše zkoumání prokázala, že vzájemné působení dvou MV je v jazyce jevem zcela běžným a přirozeným, který je nezřídka nezbytný pro jeho správné fungování.

Typy vztahů, které byly předmětem našeho zkoumání, rozdělujeme do tří skupin:

- 1.) Škálová realizace
- 2.) Souběh MV
- 3.) Prolínání dvou MV v jejich základu

Typ 1 byl zkoumán ve druhé kapitole, kde bylo pojednáváno o vztahu mezi MVR a MVP. Typu 2 byla největší pozornost věnována v kapitole 3, tedy při zkoumání konstrukcí s MVH a MVP. Třetí typ vztahu je charakteristický pro modální význam volní, jehož inherentními složkami jsou MV hodnotící (hodnocení realizace děje, který je předmětem vůle) a MV potenciální (realizace děje, který je prezentován jako předmět vůle, nemůže být jistá), a také pro modální význam tázací, v němž se kombinují sémy „vůle“ i „nejistota“.

Zkoumání různých typů vztahů mezi MV nás přivedlo k závěru, že ve španělštině zastává důležitou úlohu také modální význam hodnotící, který byl spolu s MV reálným a MV potenciálním jediným, jenž ve svém základu neobsahoval i sémy vlastním jiným modálním významům. Zároveň vztah mezi MV potenciálním a MV hodnotícím se ukázal jako relativně nejvolnější. Znovu je tedy prokázáno, že univerzalisticky pojaté koncepce, v nichž se emocionalita začasť nachází na samém okraji zájmu, nejsou pro popis španělské modality vhodné.

Práce zároveň ukázala, že pro důkladné pochopení španělské modality je někdy zapotřebí brát v úvahu i souběh více než pouze dvou modálních významů (viz např. problematika modálního významu volního, který se již ve svém základu dotýká MVH i MVP). Věříme, že zkoumání těchto dosud příliš neprobádaných oblastí by mohlo

do budoucna přinést zajímavé výsledky, které by zpřesnili naše chápání modality ve španělštině i dalších jazycích.

Výběr z bibliografie

- AHERN, Aoife (2008): *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros.
- AUROVÁ, Miroslava (2013): El uso del subjuntivo/indicativo con el operador de modalidad *quizá(s)*: Análisis del corpus. *Écho des études romanes* 9/1, s. 19-33.
- AUSTIN, John Langshaw – URMSON, James Opie – SBISÀ, Marina (1975): *How to Do Things with Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- BADIA MARGARIT, Antonio M. (1985): *Gramática catalana. Tomo I*. Madrid: Gredos.
- BALLY, Charles (1965): *Linguistique générale et linguistique française*. Bern: Éditions France Berne.
- BECKER, Martin G. – REMBERGER, Eva-Maria (eds.) (2010): *Modality and Mood in Romance: Modal interpretation, mood selection, and mood alternation*. Berlin: De Gruyter.
- BELL, Anthony (1980): Mood in spanish: A discussion of some recent proposals. *Hispania* 63/2, s. 377-390.
- BORGONOVO, Claudia – CUMMINS, Sarah (2007): Tensed modals. In *Coreference, Modality, and Focus*. Luis Eguren – Olga Fernández Soriano (eds.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- BORREGO, J. – ASENCIO, J. G. – PRIETO, E. (1992): *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería.
- BOSQUE, Ignacio (ed.) (1990a): *Indicativo y subjuntivo*. Madrid: Taurus.
- BOSQUE, Ignacio (1990b): Las bases gramaticales de la alternancia modal. Repaso y balance. In *Indicativo y subjuntivo*. Ignacio Bosque (ed.). Madrid: Taurus, s. 13-65.
- BOSQUE, Ignacio – DEMONTE, Violeta. (eds.) (1999): *Gramática descriptiva de la lengua española, II*. Madrid: Espasa Calpe.
- BRENNER, Katja (2009): Formas de modalización del español. El superlativo absoluto con sufijo *-ísimo*. In *Deixis y modalidad en textos narrativos*. Gerda Hassler – Gesina Volkmann (eds.). Münster: Nodus Publikationen.
- BYBEE, Joan. – FLEISCHMAN, Suzanne (eds.) (1995): *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: Benjamins.
- BYBEE, Joan – PERKINS, Revere – PAGLIUCA, William (1994): *The Evolution of Grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago – London: University of Chicago Press.
- COATES, Jennifer (1983): *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croon Helm.
- CORNILLIE, Bert (2007): *Evidentiality and Epistemic Modality in Spanish (Semi) Auxiliaries: A cognitive-functional approach*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

- Český národní korpus – InterCorp [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupné z: <<http://www.korpus.cz>>.
- ČSAV (1986): *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.
- DECLERCK, Renaat (2011): The definition of modality. In *Cognitive Approaches to Tense, Aspect, and Epistemic Modality*. Adeline Patard – Frank Brisard (eds.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 21-44.
- De HAAN, Ferdinand (2006): Typological approaches to modality. In *The Expression of Modality*. William Frawley (ed.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, s. 27-69.
- DEIOWALD, Gabriele – SMIRNOVA, Elena (eds.) (2010): *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. Berlin – New York: De Gruyter Mouton.
- DUŠKOVÁ, Libuše et al. (2006): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- EGUREN, Luis – FERNÁNDEZ SORIANO, Olga (eds.) (2007): *Coreference, Modality, and Focus*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- FENTE GÓMEZ, Rafael – FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Jesús – FEIJÓO, Lope (1977): *El subjuntivo*. Madrid: Ediciones Aravaca.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Jesús (1987): *El subjuntivo*. Madrid: EDI-6.
- FERNÁNDEZ DE CASTRO, Félix (1999): *Las perífrasis verbales en el español actual*. Madrid: Gredos.
- FRANZ, Annika (2009): ¿Modalización mediante la deixis personal? Un análisis del uso de *yo* y *tú* en diálogos de novelas. In *Deixis y modalidad en textos narrativos*. Gerda Hassler – Gesina Volkmann (eds.). Münster: Nodus Publikationen, s. 107-122.
- FRAWLEY, William (ed.) (2006): *The Expression of Modality*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- FRIEDMAN, Victor (1997): On the number of paradigms in the Romanian presumptive mood (modul prezumtiv). *Studii și cercetări lingvistice* 48, s. 173-179.
- FUENTES RODRÍGUEZ, Catalina (1991): Algunas reflexiones sobre el concepto de modalidad. *RESLA* 7, s. 93-108.
- GARCÍA FERNÁNDEZ, Luis et al. (2009): *Diccionario de perífrasis verbales*. Madrid: Gredos.
- GOLDIN, Mark (1974): A psychological perspective of the Spanish subjunctive. *Hispania* 57/2, s. 295-301.
- GÓMEZ TORREGO, Leonardo (1999): Los verbos auxiliares. Las perífrasis verbales de infinitivo. In *Gramática descriptiva de la lengua española*. Ignacio Bosque – Violeta Damonte (eds.). Madrid: Espasa Calpe, s. 3323-3389.
- GONZÁLEZ CALVO, José Manuel (1995): Sobre el modo verbal en español. *Anuario de estudios filológicos* 15, s. 177-203.
- GONZÁLEZ VÁZQUEZ, Mercedes (2002): Hacia un concepto de modalidad. *Linguistica Pragensia* 12/2, s. 57-82.
- GRANDE ALIJA, Francisco (2002): *Aproximación a las modalidades enunciativas*. León: Universidad de León, Secretariado de Publicaciones y Medios Audiovisuales.

- GUITART, Jorge (1990): Aspectos pragmáticos del modo en los complementos de predicados de conocimiento y de adquisición de conocimiento en español. In *Indicativo y subjuntivo*. Ignacio Bosque (ed.). Madrid: Taurus, s. 315-329.
- GUȚU ROMALO, Valeria (ed.) (2008): *Gramatica limbii române I: Cuvântul. Tiraj nou, revizuit*. București: Editura Academiei Române.
- HASSLER, Gerda – VOLKMANN, Gesina (eds.) (2009): *Deixis y modalidad en textos narrativos*. Münster: Nodus Publikationen.
- HAVERKATE, Henk – HENGEVELD, Kees – MULDER, Gijs (eds.) (1993): *Aproximaciones pragmalingüísticas al español*. Amsterdam: Rodopi.
- HAVERKATE, Henk (1979): *Impositive Sentences in Spanish: Theory and description in linguistic pragmatics*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1979.
- HAVERKATE, Henk (2002): *The Syntax, Semantics and Pragmatics of Spanish Mood*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- HENGEVELD, Kees (1988): Illocution, mood and modality in a functional grammar of Spanish. *Journal of Semantics* 6, s. 227-269.
- HLAVSA, Zdeněk (1979): Modalitní funkce sloves „sentiendi“. *Slovo a slovesnost* 40/2, s. 105-107.
- HUMMEL, Martin (2004): *El valor básico del subjuntivo español y románico*. Cáceres: Universidad de Extremadura.
- JIMÉNEZ JULIÁ, Tomás (1989): Modalidad, modo verbal y *modus* clausal en español. *Verba. Anuario galego de filoloxía* 16, s. 175-214.
- KARLÍK, Petr (1982): Má čeština konjunktiv? In *SPFFBU*, roč. 31, vol. 30, s. 124-130.
- KAUFMANN, Stefan – CONDORAVDI, Cleo – HARIZANOV, Valentina (2006): Formal approaches to modality. In *The Expression of Modality*. William Frawley (ed.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, s. 71-106.
- KLÍMOVÁ, Eva (2009): *Otázky vztahu slovesného modu a modality v italštině (na pozadí angličtiny a češtiny)*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.
- KOVACCI, Ofelia (1992): *Comentario gramatical: Teoría y práctica, II*. Madrid: Arco Libros, 1992.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Dana (2011): *Volba modu ve španělských konstrukcích s modálním významem potenciálním (s přihlédnutím k situaci v češtině a italštině)*. Diplomová práce. Praha: FF UK.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Dana (2013a): Selección de modo indicativo o subjuntivo con adverbios como *quizá(s), tal vez, posiblemente y probablemente*. *Romanistica Pragensia* 19, s. 137-148.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Dana. (2013b): Las relaciones entre el significado modal real y el significado modal potencial en español. *Linguistica Pragensia* 23/2, s. 73-83.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Dana (2014): Univerzální koncepce modality a její aplikace na španělský modální systém. *Časopis pro moderní filologii* 96/1, s. 58-73.
- KRATZER, Angelika (1991): Modality. In *Semantics: An international handbook of contemporary research*. Arnim von Stechow – Dieter Wunderlich (eds.). Berlin: Walter de Gruyter, s. 639-650.

- LACA, Brenda (2006): *Tiempo, aspecto y la interpretación de los verbos modales en español*. [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <<http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/10/46/39/PDF/mod.aspALFAL2.pdf>>.
- LACA, Brenda (2010): Mood in Spanish. In *Mood in the Languages of Europe*. Björn Rothstein – Rolf Thieroff (eds.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 198-220.
- LIPSKI, John (1978): Subjunctive as Fact?. *Hispania* 61/4, s. 931-934.
- LOPE BLANCH, Juan (1990): Algunos usos de indicativo por subjuntivo en oraciones subordinadas. In *Indicativo y subjuntivo*. Ignacio Bosque (ed.). Madrid: Taurus, s. 180-182.
- LYONS, John (1986): *Semantics*. 2. svazky. Cambridge: Cambridge University Press.
- MARÍN ARRESE, Juana (ed.) (2004a): *Perspectives on Evidentiality and Modality*. Madrid: Editorial Complutense.
- MARINER BIGORRA, Sebastián (1972): Triple noción básica en la categoría modal castellana. *Revista de Filología Española* 54, s. 209-252.
- MATTE BON, Francisco (1998): Gramática, pragmática y enseñanza comunicativa del español como lengua extranjera. *Carabela* 43, s. 53-79.
- MATTE BON, Francisco (2005a): *Gramática Comunicativa del español: De la idea a la lengua. Tomo I*. Madrid: Edelsa.
- MATTE BON, Francisco (2005b): *Gramática Comunicativa del español: De la lengua a la idea. Tomo II*. Madrid: Edelsa.
- MATTE BON, Francisco (2008): El subjuntivo español como operador metalingüístico de gestión de información. *Revista de Didáctica ELE* 6/2008. [online]. [cit. 2013-12-11]. Dostupné z: <<http://marcoele.com/el-subjuntivo-espanol-como-operador-metalinguistico-de-gestion-de-la-informacion/>>.
- NAVAS RUIZ, Ricardo (1986): *El subjuntivo castellano*. Salamanca: Colegio de España.
- NEBESKÁ, Iva (1999): O předpokladech a očekávání. *Slovo a slovesnost* 60/2, s. 92-101.
- NORDSTRÖM, Jackie (2010): *Modality and Subordinators*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- NOWIKOW, Waczesław (2001): *La alternancia de los modos Indicativo y Subjuntivo en las cláusulas subordinadas sustantivas: (metodología del análisis lingüístico)*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Im. Adama Mickiewicza.
- NUYTS, Jan (2001): *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A cognitive-pragmatic perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- NUYTS, Jan (2006): Modality: Overview and linguistic issues. In *The Expression of Modality*. William Frawley (ed.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, s. 1-26.
- OTAOLA OLANO, Concepción (1988): La modalidad (con especial referencia a la lengua española). *Revista de Filología Española* 68/1, s. 97-117.
- PALMER, Frank Robert (1986): *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

- PALMER, Frank Robert (2001): *Mood and Modality. Second edition.* Cambridge: Cambridge University Press.
- PANEVOVÁ, Jarmila – BENEŠOVÁ, Eva – SGALL, Petr (1971): *Čas a modalita v češtině.* Praha: Univerzita Karlova.
- PATARD, Adeline – BRISARD, Frank (eds.) (2011): *Cognitive Approaches to Tense, Aspect, and Epistemic Modality.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- PEREGRIN, Jaroslav. Možné světy v logice. [online]. [cit. 2014-02-03]. Dostupné z: <jarda.peregrin.cz/mybibl/PDFTxt/509.pdf > .
- PÉREZ SEDEÑO, María Encarnación (2001): Subjetividad y modalidad lingüística. *EPOS* 15, s. 57-70.
- PORTNER, Paul (2009): *Modality.* Oxford: Oxford University Press.
- PORTO DAPENA, José Álvaro (1991): *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo.* Madrid: Arco Libros.
- PORTOLÉS, José (2004): *Pragmática para hispanistas.* Madrid: Editorial Síntesis.
- QUER, Josep (2010a): On the (un)stability of mood distribution in Romance. In *Modality and Mood in Romance: Modal interpretation, mood selection, and mood alternation.* Martin G. Becker – Eva-Maria Remberger (eds.). Berlin: De Gruyter, s. 163-180.
- RAE (2009): *Nueva gramática de la lengua española.* Madrid: Espasa Libros.
- RAE: Banco de datos (CREA). *Corpus de referencia del español actual.* [online]. [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <<http://www.rae.es>>.
- RENZI, Lorenzo – SALVI, Giampaolo (eds.) (1991): *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale; La subordinazione.* Bologna: Mulino.
- REYES, Graciela (1990): Tiempo, modo, aspecto e intertextualidad. *Revista española de lingüística* 20, s. 17-54.
- RIDRUEJO, Emilio (1999): Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas. In *Gramática descriptiva de la lengua española.* Ignacio Bosque – Violeta Damonte (eds.). Madrid: Espasa Calpe, s. 3209-3251.
- ROTHSTEIN, Björn – THIEROFF, Rolf (eds.) (2010): *Mood in the Languages of Europe.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- SAN MARTIN, Itziar (2007): Beyond the infinitive vs. subjunctive rivalry: Surviving changes in mood. In *Coreference, Modality, and Focus.* Luis Eguren – Olga Fernández Soriano (eds.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- SASTRE RUANO, María Ángeles (1997): *El subjuntivo en español.* Salamanca: Colegio de España.
- SCHNEIDER, Stefan (1999): *Il congiuntivo tra modalità e subordinazione. Uno studio sull'italiano parlato.* Roma: Carocci editore.
- SEARLE, John R. (1969): *Speech Acts: An essay in the philosophy of language.* Cambridge: Cambridge University Press.

- SILVA-CORVALÁN, Carmen (1995): Contextual conditions for the interpretation of 'poder' and 'deber' in Spanish. In *Modality in Grammar and Discourse*. Joan Bybee – Suzanne Fleischman (eds.). Amsterdam: Benjamins, s. 67-105.
- SIRBU-DUMITRESCU, Domnița (1988): Contribución al estudio de la semántica de los verbos modales en español (con ejemplos del habla de Madrid). *Hispania* 71/1, s. 139-147.
- STECHOW, Arnim von – WUNDERLICH, Dieter (eds.) (1991): *Semantics: An international handbook of contemporary research*. Berlin: Walter de Gruyter.
- SVOBODA, Karel (1966): K podstatě věty zejména z hlediska modálnosti. *Slovo a slovesnost* 27/2, s. 97-103.
- SWEETSER, Eve (1991): *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge – New York – Melbourne: Cambridge University Press.
- ŠTÍCHA, František et al. (2013): *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- TAKAGAKI, Toshihiro (1984): Subjunctive as the marker of subordination. *Hispania* 67/2, s. 248-256.
- TERREL, Tracy – HOOPER, Joan (1974): A semantically based analysis of mood in Spanish. *Hispania* 57/3, s. 484-494.
- TĚŠITELOVÁ, Marie (1979): K nejčtenějším výrazovým prostředkům pravděpodobnostní (jistotní) modality. *Slovo a slovesnost* 40/2, s. 108-111.
- WANDRUSZKA, Ulrich (1991): Frasi subordinate al congiuntivo. In *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbale; La subordinazione*. Lorenzo Renzi – Giampaolo Salvi (eds.). Bologna: Mulino, s. 415-481.
- WASA, Atsuko (1999): El subjuntivo y la modalidad. *Hispania* 82/1, s. 121-127.
- WASA, Atsuko (2002): *A lo mejor* y el subjuntivo. *Hispania* 85/1, s. 131-136.
- WOTJAK, Gerd (ed.) (1996): *El verbo en español: aspectos morfosintácticos, sociolingüísticos y lexicogenéticos*. Frankfurt am Main: Vervuert.
- ZAFIU, Rodica (2006): Observații asupra originii și a evoluției adverbului modal *poate*. In *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*. Marius Sala (ed.). București: Editura Academiei Române, s. 478-490.
- ZAFIU, Rodica (2011): Interpretări gramaticale ale prezumtivului. [online]. [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://www.unibuc.ro/prof/zafiu_r/docs/2011/aug/02_15_43_09Interpretari_prezumt_RZafiu.doc>.
- ZAVADIL, Bohumil (1968): Medios expresivos de la categoría de modalidad en español. *Ibero-Americana Pragensia* 2, s. 57-86.
- ZAVADIL, Bohumil (1975): Ensayo de una interpretación funcional de los modos españoles. *Romanistica Pragensia* 9, s. 143-177.
- ZAVADIL, Bohumil (1979a): La delimitación de la categoría de modalidad. *Ibero-Americana Pragensia* 12, s. 51-88.
- ZAVADIL, Bohumil (1979b): Sobre algunos aspectos dinámicos del sistema modal castellano. *Romanistica Pragensia* 12, s. 109-116.

ZAVADIL, Bohumil (1980): *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova.

ZAVADIL, Bohumil (1995): *Současný španělský jazyk, II. Základní slovní druhy: slovesa*. Praha: Karolinum.

ZAVADIL, Bohumil (2014): *Mluvnice katalánštiny*. Citováno z rukopisu.

ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr (2008): *Sintaxis del español actual*. Praha: Karolinum.

ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr (2010): *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum.